

Szalay Károly

A tőserdő remetéje*

Gerencsér bácsi, a szikrai szőlősgazda, hátradőlve, mindkét kezével meghúzta a gyeplőt hóházva, és megállította a kétlovas parasztszekeret.

– Nem hajtok tovább – mondta –, a tekintetes úr rögtön rálő sörétes puskával arra, aki megközelíti a házát.

– Nincs is itt semmiféle ház! – mondta az apám kissé mérgesen. – Mi a fenét beszélsz? Most hogy menjek tovább? Gyalog?

– Nincs más választása az úrnak. Én ugyan meg nem söréteztem a lovakat. Itt még meg tudok fordulni, ezen a tisztáson, de beljebb az erdőben a házig kellene mennem. Az pedig életveszély.

– Mi a fenét sajnálsz ezeken a gebéken? Egy kis vas kifejezetten jól tenne a szervezetüknek.

Gerencsér nem válaszolt. Leugrott a bakról. Alig volt harmincöt éves, de már három gyermek várta otthon, hosszú, kajla, vékony, de csupa ín-izom, barnára sült arcából valósággal világítottak világoskék szemei. Arca mindig gondosan megberetvált, mondta is az apám, nem érti, ki az ördögnek vakargatja simára a képét hajnalonként, amikor csak a szőlőtőkékkel találkozik egész nap. Igaz, a tanyája is hasonlóképpen rendben. A nagy udvart körülvevő, keskeny lécekből álló kerítést minden évben újrafestette sötétzöldre, a tanya, a lakóház és a melléképületek makulátlan fehérek, ha vihar, eső, jég levert egy darabot a vakolatból, azonnal betapasztotta és bemeszelte. Az udvar tiszta és kőkeményre döngölt, a ház mögötti zöldséges, veteményes a családi étkezést szolgálta. Néhány gyümölcsfa: a sárgabarack nehezen bírta az ártér közeli nedves talajt, kukorica a sertésnek, szárnyasoknak, és olyan tisztán tartott disznó- meg csirkeólak, hogy enni lehetett volna a talajukról.

Gerencsér bácsi mintagazda volt. Tanyájába a saját pénzén bevezettette a villanyt, holott Kecskemét külvárosában a Nyíri út környékén még a hetvenes években sem volt áram.

Kénytelen-kelletlen lekeserveskedtünk a szekérről, mert lépcső bizony nem volt, vagy ugrani, vagy a kerékre kellett lépni. Iskolai hátizsákomban személyes holmim, benne az 1939-es könyvnapra megjelent *Így írtok ti*, nem ismertem ugyan a benne szereplő írókat, a karikatúráikon azonban nagyokat röhögtem. Gerencsér egy darabig elhozta a két nagy szatyrot, amit apám a tőserdei remetének szánt, mosószappant, tisztítószeret, tartósításhoz, befőzéshez alkalmas zacskós porocskákat, szalicilt, teát, kávé, cukrot, s legfőképpen legalább kétkilónyi pipadohányt és sok doboz gyufát. Ecetet, savanyítószer, papirost, téntát, jegyzetfüzetet – nem sorolom –, mindent, amire egy robinzoni magányban élő, a világtól elzárt embernek szüksége lehet.

* Részlet a Szélfútta emlékezet című, készülő memoárregényből

A talaj egyre lucskosabbá vált, ahogyan haladtunk befelé az embermagaságú bokrok, növények között, s amikor már Gerencsér oly messze került, hogy lovai biztatása sem hallatszott, apám megállt, leeresztette a földre csomagjait, és szomorú tekintettel rám nézett.

– Fiam! Emlékszel-e arra a lányra, akivel tavalyelőtt az Ung folyóban fürdöttél? – Már hogyan emlékeztem volna. Alig tizennyolc éves, hófehér bőrű, kissé kövérkés, barna hajú és barna szemű lány volt, sem szép, sem csúnya, felejthetően átlagos küllemű, éppenhogy érettségizett, gusztusos süldő malacka volt. Értem ezalatt a dundiságát. Nekem azonban feledhetetlenül tetszett, azt hiszem akkor minden lányba szerelmes lehettem, benne meg volt valami, körülvette valamiféle nőies erőter.

Visszazökkentem lélekben a szikrai tőserdő szélére, s hallottam, de mesziről szinte, azt, amit apám mond:

– Na, ha emlékszel rá, ne említsd Jóska bátyádnak, hogy ismerted a lányát. Felejtsd el, ha netán együtt hancúroztatok az Ungban. Sárika ugyanis Jóska bácsi lánya, alig néhány hónap múlva, hogy eljöttünk Kárpátaljáról, megöngyilkolta magát. Ezt Józsi bácsi mindmáig nem heverte ki, embergyűlölővé vált, s otthagynya állását, kiköltözött ide a vadászházába. Azóta senki nem találkozott vele. Hallottad, Gerencsér sem merészkedik a közelébe, rálő mindenkire, aki behatol a tőserdőbe. Pedig Gerencsérrel évtizede jó viszonyt ápolt, amíg Sárika élt, neki adta vagy cserélte el a vadhúsokat, amiket ő ejtett el, csak az agancsokat tartotta meg, most nyilván a húst is megeszi. Megbeszéltem Gerencsérrel, hozzon két nap múlva néhány zsák lisztet meg morzsolt kukoricát, amikor értünk jön, majd lerakja a szekérről, és ha távoztunk, Jóska bácsi behordja magához.

Kutyaugatás a hatalmas kocsányos tölgyfák között. Apám észrevette ámuldozásomat, s legyintett: – Majd ha meglátod az ártéri fákat! Karvastagságú gyökerek tekeregnek összevissza a vizes, omló iszap fölött, mint Laokoón családján a tengeri kígyók. Na! Ott a vadászház!

Valóban. Hatalmas, dús, csupa virág bodzabokrok mögül hirtelen bukkant elő a vadászház, tömzsi betonoszlopokon a mocsárból kiemelkedve, a nagy, német nyelvű, díszes Grimm-mesekönyv illusztrációjaként. Ajtók, ablakok zárva, bespalettázva, életnek nyoma sehol. Eszébe jutott apámnak Gerencsér figyelmeztetése, s fél karjával maga mögé tolt, a zsákokat pedig leengedte a földre. Azt hitte, ha a háta mögött tart, megvéd Józsi bácsi söréteitől, de tévedett. A hátunk mögött durrant a puska, falevelek peregtek ránk, néhány ceruzányi gallyal, és agyondohányzott, rekedt hang:

– Egy lépést sem tovább!

– Jóska! Én vagyok, Oszkár! Hát nem ismersz meg?

– Fordulj meg lassan, nyugodtan, és emeld föl a kezéd.

Apám szót fogadott és szükségszerűen szembefordult velem. Nem láthatam semmit, csak éreztem, hogy apám leengedi a kezét, és ő is, meg egy szörnyű bagószagú valaki átkarol. Ők ölelték meg egymást, én csak középük szorultam.

Arcvonásaiban, teste-alakja karakterisztikumában a lányára emlékeztető hasonlóságot kerestem azonnal. Csak lopva, észrevétlenül, mert a család legokosabb, legműveltebb, legfinomabb és legkulturáltabb tagja, Margit néném

figyelmeztetett, mi illik és mi nem. Apám örökösen neveletlen, mondhatni modortalan volt. Társaságban, magánéletben, úri környezetben, papok közt egyaránt. Anyám egyszer szelíden figyelmeztette, amikor Kovács Sándor szombathelyi püspök ebédelt nálunk vasárnap. – Oszkár! Ezt azért nem illik asztalnál. – Apám leintette:

– Nuska! Kétféle rossz modorú ember van. Az egyik nem tudja, hogy mi illik, és tudatlanságból vétkezik. Én tudom, hogy mi az illem, és mindig szántszándékkal szegem meg. Ha tudom, és mégis megszegem, nem vagyok tahó.

Sándor bácsi harsányan, dallamosan nevetett, mint egy reneszánsz főúr: – Igaza van Oszkárnak. A legszívesebben én is megszegném a legtöbb illemszabályt, de a cingulusom rabja vagyok. És ha vállaltam ezt a hivatást, megpróbálok eleget tenni követelményeinek.

Megindultunk a házba, Jóska bácsi előrement, mi még kinn álltunk a kerítéskapu előtt, két rettenetes vakarcs kutya mellett, sorra nyíltak ki az ablakpaletták, én meg azt vártam, mikor jelennek meg a „nyílásokban” Grimm mesealakjai: Rigócsőr király, a levágott kezű lány, a Haramia vőlegény vagy a Vasorrú bába, Hamupipőke, a törpék, az ördögök, a farkasok, de főleg a macacs gyermek, aki vézna kis kezét minduntalan kidugja a frissen hantolt sírból, hiába lapátolnak rá egyre több földet, mígnem az anyja egy vesszővel meg nem csapkodja fonnyatag kis karját, és végérvényesen elmerül a dombocska alatt.

Nem tudtunk bemenni, mert a kerítés kapuja előtt guggolt a két rémséges korcs, azt a benyomást keltve, hogy csak vicsorgó fogaik léteznek, a többi testrészük elhanyagolható. Végre Jóska bácsi elzavarta a kutyákat, és mi kiültünk a verandára. A hatalmas kocsányos tölgyes zúgott, pattogott, morgott az alkonyi szél nyomásában, s most végre megfigyelhettem az öregurat. Kis termetű, mondhatni fejletlen kamasz méretű, csont-vékony emberke volt, lötyögött rajta a zöld, rávarrott barna bőrmintákkal díszített vadászruha, az arca pedig fekete-barnára lesült, csak a tekintete emlékeztetett a lányára.

A kezekre már kicsi gyermekkorom óta figyeltem. Föltűnt, hogy ez a kétkezi munkát végző ember fát vág, kertet gondoz, földet turkál, és mégis milyen finom tiszta a körme. Előkelő kozmetikai szalonban ápolva sem lehetnének tisztábbak, gondozottabbak az ujjai.

Az apám által hozott hatalmas, friss, fehér házi kenyeret tette az asztalra, s csupa vadhúst, amit ő lőtt és dolgozott föl kolbásznak, sonkának. Apám és ő pálinkát ittak vacsora után víz helyett, én fura ízű forrásvizet: szikrait. A közelben fakad föl, az öregúr lehűti, és csak azután issza, itatja a vendéggel, gyanítom azonban, hogy vendég ritkaság errefelé.

Pipára gyújtott, még régi, maga által gyártott dohányból, бүдös volt és keserű és csípős a füstje. Nem sokat szolt egész este, most is csak ennyit: – Elúzi a szűnyogokat.

Alkonyodott. Eloltotta a petróleumlámpát, bennünket meg kiterelt néhány száz méterre a Holt-Tiszához. Különös, göcsörtös, csupa ember- és állatfigurát formázó fatörzsek között slattyogtunk, néha kínlódva, mert helyenként marasztaló iszap cappingott a talpunk alatt.

Kiérve a vízpartra, egymástól alig emberhossznyi távolságra kivágott fák torzsaira telepedtünk, én meg ámultam-bámultam a naplementét, mert ilyen még nem láttam eladdig. Lángvörös ég, lángvörös állóvíz, és minden más fekete.

Távolabbról a mocsaras part felől elképesztően hangos ezernyi béka csörögött. – Barna békák – mondta Józsi bácsi. – Ettél már békacombot?.... Finomabb, mint a csirkecomb. Holnap azt kaptok ebédre.

Apámat untatta a természet. De türelmesen ücsörgött a farönkön, és összevissza nézelődött. Így vehette észre, hogy a lábam előtt egy kis madártetem feküdt. Jóska bácsi vette föl, tenyerére fektette, megsimogatta kedves fekete-fehér fejét, megemelte fekete szárnyát, és csak annyit mondott: – Őszapó. A barát- meg a füstös meg a búbos meg a kék cinege rokona. És valóban. A feje teteje – a „haja” – hófehér, mintha megőszült volna, és a csőre alatti tollazat, a „szakáll” is, hajzatával együtt megfehéredett. Szeme tágra nyílván bámult a semmibe, de kedves kis fejecskéje, arcoskája, mint valami gyermekarc, kedvesen, szomorúan pihent Józsi bácsi fekete tenyerén,

Ott, az ősvadon tőserdőben, az emberektől irtózó, magányos remete társágában éreztem rá először a magyar nyelv szépségeire. Füttyölök arra, kivel, mivel rokon a nyelvünk, attól a tőserdei pillanattól kezdve kerestem nyelvünk kifejező szépségeit és hihetetlenül gazdag hajlékonyságát, különös tekintettel a képzeletdús madár- és állatnevekre, nem is szólva a szépséges virágnevekről.

Másnap hajnalban ébresztett bennünket Jóska bácsi. Kiültünk megint a teraszra, dideregtünk, én mezítláb, mert a mocsárdagasztásra alkalmatlan cipőm átázott. Jóska bácsi kiakasztotta a verandára, hogy nap, szél szárítsa.

Teát főzött, vékonyra szeletelt sült őzhúst tett az asztalra, s medvehagyma dús, nedves zöld leveleit a hús mellé.

Lassan, komótosan, szinte megfontoltan reggeliztünk, szótlánul. Apám, aki híres volt tapintatlanságáról, nem szólt, nem kérdezett, sőt még csak kíséreltet sem tett szokásos viccelődéseire.

Az étkezést befejezván, Jóska bácsi gondosan elrakta a maradékot, megtörölte az evőeszközöket, a késeket, villákat, kiöblítette a bádogg teáscsészéket. Apám a saját gyöngyház nyelvű, hosszú pengéjű, beretvaéles bicskájával evett, solingeni vasát papírdarabkába törölte.

Nem volt kétséges, felszerelése, eszközei éppen úgy, mint éjszaka használt pokrócai, párnái hajdanvolt nagy vadászatok emlékeként maradtak meg. Az egész ház, a berendezés, a bútorok régi-régi nagy összejövetelek emlékét őrizték. Apám odasúgta nekem, amikor kettesben maradtunk: – Nem is értem. Alig két éve még itt, ebben a vadásztanyában tíz-húsz emberből toborzott vendég-sereg tanyázott, barátai, és most senki sem akad közülük, aki meglátogassa?

Előjött halászhálóval. Megkerültük a házat, s a kerítés mellett, amit befont valamiféle szív alakú leveles, fehér virágú futónövény, mentünk megint a fák közé.

– Biztosan ilyent még nem láttál – mondta Jóska bácsi, és lágyan, finoman két ujjá közé kapott egy gyermektenyérnyi fehér virágot. – Úgy hívják, hogy apácakonty. Vagy sárkánygyökér. Ki tudja, mi köze lehet az apáca kontyának a sárkány gyökeréhez? Föltehetőleg mérgező hatású. És ha hiszed, ha nem, nem méhek, hanem csigák porozzák be. Tanuld meg! A természetben minden élőlénynek megvan a szerepe a másik élőlény életében is. Ahogyan Shakespeare írta a Hamletben: mint sem bölcselmetek álmodni képes.

A merítőhálóval összefogdosott jó néhány hatalmas testű barna békát, s háza előtt a kis szabad térségen házilag készített faszenet rakott egy kövek-

kel körülvett mélyedésbe, rácsot helyezett rá, és roston sütötte meg a békacombot. Ebédre, ahogyan ígérte. Sok évtizeddel később, alig kilencesztendő kislányommal a Csepel-szigeten, egy parti kocsmában békacombot ettem csirkecombként, de azután, hogy bevallottam neki, mit evett, kihányta szegénykém. Apám mindkét kezével integetett: köszöni, nem kér, nem éhes. Szegény Jóska bácsi most először mosolyodott el.

– Ugyan, Oszkár! Hazudsz. Megdöglesz az éhségtől. De olyan számár vagy, hogy a finom francia konyhától okádsz. Ha tudnád, hogy csigákat eszem, még kagylót is, nem is sejted, milyen ízletesek.

Bement a házba, hozott ki előre puhított vaddisznóhúst, mert a vadhús, a kolbász kemény, s pillanatok alatt megsütötte. Köretnek azonban ehhez is nyers medvehagyma, sárgarépa, uborka saláta tálatatott.

Nekem ízlett a békacomb, s kezdtem jól érezni magam. Józsi bácsi azonban a gerendafal mellett álló nagy méretű négyötödös ingaórájára nézett, és azt mondta: – Indulnotok kell, nemsokára jön értetek Gerencsér.

Fölszedelőzködtünk, ő vállára vetette vadászpuskáját, s két kutyája kíséretében megközelítettük a tisztást, ahol remélhetőleg már vár ránk a „fuhar”.

Házigazdánk félúton megállt.

– Nem megyek tovább.

– De Jóska! Gerencsér hoz neked lisztet meg egyéb hasznos dolgokat – mondotta apám.

– Vigye vissza. És téged meg arra kérlek, ne gyere többet. És hajdanvolt barátainknak se meséld el, a te szokásod szerint kiszínezve, miként találkoztál velem. Vegyétek tudomásul egyszer s mindenkorra, számotokra és a világ számára is meghaltam.

– De a liszt marad. Legföljebb megeszik a madarak.

Ölelés, kézfogás nélkül megfordult, és kutyáival eltűnt a keskeny út fordulójában. Soha többet nem hallottunk róla.

Hosszú ideig zötykölődtünk a parasztszekéren. Gerencsér sem kérdezett semmit. Aztán eszembe jutott, apám óvott attól, hogy előhozakodjam az ungvári időzésünkkel, s ne említsem Sárikát. Megdöbbenett, utólag, hogy ő sem beszélt róla, pedig a lányáról lett volna szó, s lehetetlennek tartottam, ne tudta volna, hogy mi találkoztunk vele utoljára életében a Kárpátalján.

– Dehogynem említette. Csak te elfoglaltad magad az alkonyattal. Nem figyeltél másra. Nem hallottad? Azt mondta, nem nekünk, hanem magának, tőlünk elfordulva: ezt a sok szépséget itt hagyni!